

El talibà americà i la Verge de San Juan de los Lagos. Devoció mariana en un context protestant

Jorge Durand
Universitat de Guadalajara

L'autor presenta el cas de San Juan Texas i la "construcció social" d'aquest santuari catòlic a càrrec d'emigrants mexicans com també els conflictes amb d'altres comunitats, sobretot amb alguns religiosos protestants; es veu el complex procés d'independència de la creença original mexicana –la Verge de San Juan de los Lagos– i com la nova Verge de San Juan Texas esdevé una verge mexicoamericana, amb uns fets suficientment rellevants que li atorguen identitat pròpia, amb la qual cosa es pot entreveure tot allò referit a l'apropiació i/o construcció de les identitats per part dels emigrants.

The author presents the "social construction" of the Catholic shrine of San Juan Texas by Mexican emigrants and the conflict with other religious communities, particularly certain Protestant clergy. The complex process of separation from the original Mexican belief in the Virgin of San Juan de los Lagos is seen, and how the new Virgin of San Juan Texas becomes a Mexican American Virgin, with sufficient distinctive traits to have an independent identity, through which we can understand the appropriation and construction of emigrant identities.

Els tràgics esdeveniments de l'11 de setembre de 2001 ens han obligat a pensar en el futur, però també ens obliguen a revisar el passat. El fanatisme religiós, que acaba en suïcidi i terrorisme, és un fenomen que es repeteix al llarg de la història. Hi ha la necessitat urgent de connectar i analitzar allò que fins ara s'ha tractat com a fets aïllats i explicats com a actes de bogeria. El cas que s'analitza aquí evidencia els canvis i les confrontacions que desencadenen els processos migratoris, on les tradicions, les creences i les pràctiques quotidianes se situen i es desenvolupen en contextos nacionals i culturals molt diversos. La migració, entesa com a fenomen de massa, ha despertat la intolerància, el fanatisme i la xenofòbia que tots portem a dins. Heus aquí el cas de San Juan Texas.

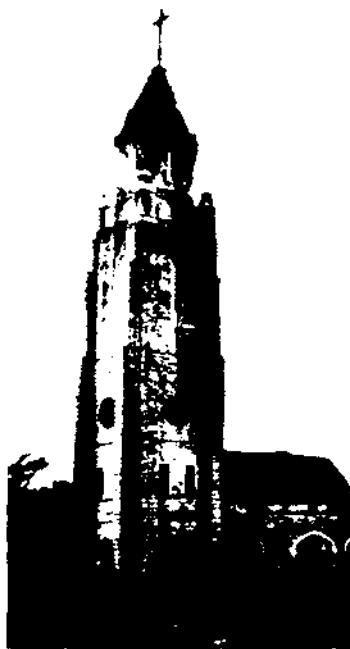
Era un matí qualsevol, però per a Frank Alexander era el seu matí. Les inacabables hores d'espera, la recurrent frustració dominical i les delirants al·lucinacions que tenia havien quedat enrere. En una paraula, la seva desesperació havia arribat al límit. No hi havia cap altra opció. Calia actuar.

En aquell moment, la calma l'envaïa com feia anys que no ho experimentava. Va començar a esmorzar i d'un glop es va beure el suc de taronja de la seva esposa, sense preocupar-se per l'úlcer. Va assaborir un parell d'ous ferrats amb cansalada i es va permetre el luxe d'anar a la nevera i agafar la salsa de xile picant que feia servir la serventa mexicana. Aquell havia de ser el seu dia. Les trompetes havien picat i repicat, no hi havia res més a fer. Sobretot, no hi havia motiu per esperar.

Va agafar el cotxe i, com cada setmana, es va dirigir a l'aeroport de McAllen, Texas, una petita ciutat fronterera que vivia del contraban, de les subvencions federals i del comerç, un comerç que tenia com a principals clients centenars de mexicans que creuaven diàriament el riu Bravo per proveir-se de tot, des de pernil i xampú fins a quaderns per a la mainada.

Feia un parell d'anys que Frank havia començat a rebre classes de navegació aèria. A poc a poc va anar aprenent-ne i va anar omplint la seva bitàcola amb hores de vol. Feia pocs dies que

*Primer santuari, sobre el qual s'estavellà el pastor protestant, i el nou santuari construït arran de la destrucció de l'anterior.
Fotografies: J. Durand.*

havia obtingut la llicència i ja podia sortir sol, sense copilot, per millorar amb la petita avioneta Cesna.

Aquell dia el viatge seria llarg, qui sap si inacabable. Així que va demanar que li omplissin tot el dipòsit de combustible. Tot semblava més fàcil del que havia planejat. Només el molestava un mal gust de boca i un rictus que no podia superar. Semblava un somriure sinistre, una cosa que li hauria agradat evitar de totes totes, ja que era un protestant exemplar, tenaç, lliurat al servei del temple i de la seva comunitat. Però, al mateix temps, era un fracassat.

Ja li ho havien dit. Li ho havien advertit. La missió que li encarregaven era difícil. Els del sud de Texas no només eren majoritàriament catòlics, sinó que, a més a més, eren fanàtics, persistents, impenetrables i abans que res mexicans, *greassers*, per dir-ho amb paraules de l'època. La població mexicana vivia a Texas com si fos el seu territori, com si NO s'hi hagués produït cap guerra, feia ja més de 150 anys. Una guerra que va posar de manifest el destí del general Santana i el destí manifest de la població blanca, d'origen anglosaxó i de religió protestant. Tot per haver fet la migdiada, aquella terrible i arrelada tradició espanyola i mexicana que s'ha convertit en la perdició del poble i, per què no dir-ho, la causa immediata d'haver perdut incommensurables territoris, dels més rics del planeta, on inicialment es va trobar or pur i posteriorment or negre.

Sigui com sigui, el destí també l'havia posat allà i ja havia arribat l'hora que se sabés qui era Franc Alexander i de tot el que era capaç. Les hèlices van començar a voltar i va demanar permís

a la torre per enlairar-se. Per fi ja era lliure. Estava sol amb la seva arma secreta. Era tan innocent com les garses blanques que sobrevolaven els inacabables camps de cotó, on la població mexicana pul-lulava com mosques. Els camps li van recordar, una vegada més, la seva feligresia, o millor dit, aquella insuportable raça que no era capaç d'entrar en raó.

Ho havia provat tot. Esmorzars gratis, préstecs a fons perdut, un nou equip de música, altaveus, pintura nova i brillant i una campana, més sonora i musical. Fins i tot havia assistit a cursos d'espanyol. Tot i així, els resultats havien estat mínims. Només una diminuta comunitat s'havia posat en marxa i qui sap si el temple podia tenir algun futur. Tot depenia d'ell, de la seva constància, tenacitat i servitud.

Malgrat tot, les coses van començar a empitjorar amb l'arribada del capellà espanyol José Maria Aspiazu, més conegut com el pare Chema. Aquest sí que sabia tractar la gent, l'abraçava, cridava, li llençava alls i cebes i fins i tot se n'anava a prendre, de tant en tant, uns tequiles al bar del poble. Amb tot, al pare Chema també li resultava difícil la competència. La capella era petita, amb el sostre de fusta, amb bancs esgavellats i, el pitjor de tot, no hi havia recursos. Tenia una camioneta desmanegada i la majoria de vegades anava a dinar a casa dels seus feligresos.

Va ser en un d'aquests dinars que va sorgir el principi del mal, o si es vol, el principi de tot. La senyora Elba, molt devota de la Verge de San Juan de los Lagos, va proposar al pare Chema d'anar a Mèxic i portar, per la capella, una rèplica de la verge; i així es va fer. Al cap de poc temps, una co-

missió de parroquians va viatjar als Altos de Jalisco i va encarregar una rèplica, tan petita, triangular i miraclera com la mera original.

La iniciativa va ser tot un èxit. Arribaven mexicans de tot arreu per visitar la Verge. Les misses dels diumenges eren inacabables; l'una rere l'altra, se succeïen al llarg de tot el dia. En canvi, al temple protestant, conduït per Frank Alexander, amb prou feines s'hi parava una mosca. I el problema era precisament aquest. La fregitel·la del diumenge, els *tacos*, els sucus de taronja, els *tamales* i la pinya tallada atreïen els únics personatges que es dignaven a entrar al temple: les mosques.

Per això Frank Alexander va esperar pacientment un dia de festa. El 23 d'octubre, el pare Chema i els membres de la confraria havien organitzat una gran celebració. I com era d'esperar entre els catòlics, primer resarien i després ballarien i s'emborratxarien. Tot això era massa per l'esperit ascètic i abstemi del pastor.

Aquell era el dia escollit per la Providència. El sacrifici no seria en va. S'immolava per una causa justa i perquè, d'una vegada per totes, aprenguessin que no era un joc i que, menys encara, es jugava amb les sagrades escriptures. Portar una verge a un context protestant era inadmissible.

Frank va sobrevolar els camps de cotó i al fons va veure aparèixer la torre punxeguda del temple protestant, aquell estimat lloc que tants sacrificis li havia costat. Molt a prop d'allà hi havia el lloc indicat, l'església i l'escola catòliques. Després de donar un parell de voltes, per veure millor l'angle d'entrada, va llançar-se en picat sobre el sostre vermell de l'església. L'avioneta va quedar atrapada enmig de les bigues i va explotar. L'incendi ja havia començat. Tot era qüestió de temps, però ell ja no seria allà per corroborar-ho.

Efectivament, l'església es va cremar. Tots van sortir-ne espantats, però gràcies a Déu, o millor dit, gràcies a la Verge de San Juan, ningú no va morir en aquell tràgic atemptat. Aquest va ser el primer miracle d'aquell dia. El segon, com era d'esperar, va ser que les flames van tardar a arribar a l'altar major i la Verge va quedar intacta i es va poder rescatar. Va sortir plena de fum, però al cap i a la fi ja estava acostumada a la fumera dels

múltiples ciris que els seus fidels devots li dedicaven. El tercer miracle, més terrenal, però no per això menys important, va ser l'assegurança i les indemnitzacions corresponents que li permetrien construir un nou temple, un santuari. El quart miracle va ser la fama que la Verge va adquirir a més de cinc-cents mil quilòmetres al voltant i els diners que tots els paisans van aportar per a la nova construcció. Finalment, el cinquè miracle va ser que el bisbe va adonar-se de la importància de la Verge de San Juan i va decidir crear un santuari, independent de la parròquia.

El diumenge següent, el pare Chema celebraria una missa per l'ànima de Frank Alexander, el seu enemic acèrrim del passat i el gran benefactor del futur.

La Verge de San Juan arriba a Texas

Al poblat de López Ville, Texas, al carrer Nebraska, hi havia un petit temple catòlic a càrrec del pare José María Aspiazu. Els seus feligresos i feligreses, la majoria procedents de l'occident de Mèxic, van informar-lo sobre la miraculosa Verge de San Juan de los Lagos i li van dir que com a mínim "volien posar una estampeta de la Verge" a la capella. Aquí va començar una llarga odissea, primer per portar la verge, després per conferir-li una identitat miraclera i finalment per aconseguir que fos el nucli fundador de la comunitat catòlica i del primer santuari mexicà als Estats Units.

Que aquest fet succeís al sud de Texas no és cap novetat. Durant més de mig segle, fins la dècada dels seixanta, l'estat de Texas va acollir més de la meitat de la població d'origen mexicà. Fa ja algunes dècades es va perdre aquesta tendència a favor de Califòrnia, però continua essent l'estat amb més tradició i arrelament migratori d'origen mexicà. Així mateix, l'estat de Texas es considerava, fins a la dècada dels seixanta, racista i particularment discriminador envers la població mexicana.

Fos com fos, va ser allí, en aquella petita comunitat, on va sorgir la idea de portar una rèplica de la verge i anar a encarregar-la a San Juan

de los Lagos, Jalisco. El viatge tingué lloc el 1945, i hi van anar, en una camioneta, el pare José María, Benito Martínez Jr. i Jesús Villezcas. De fet, la sol·licitud o l'encàrrec que fa una comunitat per tal que algú viatgi i porti una imatge o una rèplica¹ forma part de la tradició de molts santuaris.

En aquest cas concret, els avatars i els contratemps del viatge per portar la marededéu són importants per a la memòria popular. Un dels protagonistes recorda que "quan anàvem per la carretera, ja de nit, vam tenir un accident, vam sortir de la carretera més o menys a Soledad, San Luis Potosí. Era un barranc, però vam quedar aturats en un arbre".² Aquest va ser el primer miracle, si més no, així ho va considerar la feligresia de López Ville. Segons Jesús Villezcas, un altre dels viatgers, "el pare no tenia gaire fe en la Verge, però anava amb nosaltres, més que res, perquè la gent volia una imatge de la Verge. Però a partir del que ens va passar a la carretera el pare va començar-hi a creure". De fet, es tracta d'un doble miracle, per una banda es van salvar diverses vides, i per l'altra, es comença a constatar un procés de conversió per part del pare Chema; ja ho diu l'evangeli segons Sant Tomàs: "veure per creure".

Segons la parròquia, el pare no tenia fe en la Verge, però el miracle el va convertir en un fidel devot. Segons la senyora Elba, una de les promotores de la idea de portar la Verge, l'accident va produir-se així: "havien de caure per un barranc, però es van salvar miraculosament, la Verge els va salvar i això va fer que el pare José María tingués una fe més gran en la Verge." La incredulitat, i més tard el procés de conversió i acceptació dels miracles, forma part dels mites que són la base de molts santuaris.

Finalment, el 1951, la Verge va arribar a López Ville, Texas, després que Pedro Villezcas i Mario Martínez anessin a Monterrey a buscar-la. La imatge es va col·locar en un nínxol a la parròquia de San Juan Bautista, Texas. Per curiosa casualitat, el poble de San Juan de los Lagos també s'anomenava originàriament San Juan Bautista Mezquititlán, que més tard va donar nom a la Verge de San Juan.

L'arribada de la marededéu va ser un detonant

de la devoció. De seguida van començar a arribar pelegrinatges i va sorgir la idea de construir una església més gran i adequada. Aleshores, el pare José María va començar a fer un programa de ràdio on convidava els feligresos i les feligreses a visitar la Verge de San Juan. En aquest programa, el pare repetia una i una altra vegada que "no era necessari que s'anés fins a San Juan de los Lagos per veure la Verge, ja que era la mateixa i que, per tant, era igual que es fessin les promeses i oferiments allí o a San Juan de los Lagos".³

En aquest sentit, la religió catòlica no es busca problemes. Moltes de les imatges són reproduccions, en el cas de Mèxic la majoria portades d'Espanya i d'altres llocs. Per tant, no és necessari el requisit d'autenticitat o originalitat per tal que una imatge sigui considerada miraculosa. La Verge, essent única i mantenint el seu caràcter unívoc, pot tenir múltiples advocacions. És el col·lectiu de fidels i no l'església oficial qui dona fama a una imatge determinada. Llavors, les autoritats confirmen i confereixen títols a la imatge o al recinte (coronació d'una verge, títol de catedral, basílica o santuari).⁴

El programa de ràdio va ser tot un èxit. Des d'una emissora d'Edimburg, Texas, cada setmana s'emetien notícies de la nova església que s'estava construint per a la Verge de San Juan. Els devots i les devotes enviaven les seves donacions i peticions per correu, i d'aquesta manera es va establir la tradició d'enviar "cartes a la Verge". De fet, la donació sol anar acompanyada d'una carta on se sol·licita a la Verge favors o se li exposen els problemes amb els quals un s'enfronta. D'aques-

---

1. D'aquesta manera, per exemple, el 1563 uns cubans radicats a Campeche van demanar a un comerciant espanyol que els portés un crucifix per a la capella, i així va arribar el famós Crist Negre del barri de San Román (Espinosa, 1994)

2. Entrevista amb Jesús Villezcas, 1993

3. Entrevista amb Jesús Villezcas, 1993

4. Pels catòlics no hi ha problemes amb les rèpliques, tot i que sorprengui alguns investigadors (Morán, 2000). El debat sobre l'autenticitat és pròpia de les relíquies i és una problemàtica medieval, no té res a veure amb les imatges, que per naturalesa acostumen a ser rèpliques o representacions.

ta manera arribaven milers de cartes.⁵ Segons testimonis, el programa de ràdio es retransmetia en altres emissores de Los Angeles, de Chicago i de Nova York, i des d'allà també arribaven cartes i donacions: "arribaven tants diners a través de les donacions que el pare va poder permetre's el luxe d'importar materials de construcció europeus que van ser utilitzats per a la construcció del primer santuari."⁶

La parròquia duia a terme múltiples activitats i disposava del suport d'un voluntariat de tretze persones. Cada encarregat disposava també d'un equip de persones que ajudaven a seleccionar el correu, contestar les cartes i portar la comptabilitat: "les cartes venien de tot arreu: de Califòrnia, de San Antonio, de Houston i algunes de Mèxic."⁷

L'església es va inaugurar el 1954 i va ser un gran esdeveniment per a la comunitat, "va ser un dia meravellós" comenta la senyora Elba, però molt aviat la gent es va adonar que al nínxol principal hi havien posat a San Juan Bautista, el patró de la parròquia; "la gent es va enutjar, van dir al pare que al centre hi volien la Verge, i així va ser. El pare va haver-la de canviar, i la fe de la gent va continuar i continuar, arribaven soldats i la gent hi continuava anant."⁸

Durant vint anys, la parròquia va acollir milers de pelegrins i pelegrines que arribaven amb camions i cotxes de les poblacions texanes, de diferents indrets dels Estats Units i, fins i tot, del nord de Mèxic. Però a mesura que la fama de la Verge augmentava, també es despertava un cert malestar entre la comunitat protestant; fins que va arribar el dia del desastre, el dia en el qual un pastor protestant de la localitat va decidir estavellar la seva avioneta contra la parròquia.

Sobre aquest esdeveniment les opinions coincideixen, tot i que amb alguns matisos. Segons Jesús Villezcas, fill de la senyora Elba, el pastor protestant va avisar amb antelació, abans d'enlairar-se, que s'estavellaria contra l'església o l'escola catòliques. El diari local confirma aquesta versió quan afirma que el pastor va avisar a la torre de les seves intencions.

Segons la senyora Elba, les coses van ésser molt més dramàtiques "el 1970 un senyor que tenia

una església protestant a San Juan i que era pilot va llogar un avió i va destruir el temple. Va fer-ho perquè, segons la gent, aquesta persona tenia molta enveja perquè ningú anava a la seva església i veia pelegrinatges sencers que anaven a veure la Verge". Segons la senyora Elba, era un dia de festa molt especial per a l'església catòlica. "Va ser un acte premeditat, fet a propòsit, l'home va morir calcinat, va ser per enveja, ja que en aquella església no hi anava ningú." Llavors "quina cosa tan meravellosa... el temple en flames amb 92 sacerdots diocesans a dins que celebraven una missa... el que va ser meravellós és que es va cremar entre les llàgrimes de persones que ploraven en veure el santuari entre les flames, fins i tot amigues que eren protestants, ploraven... i, meravellosa de Déu..., no hi va haver cap ferit, els sacerdots eren a missa i van sortir. Miraculosament, hi havia una escala al temple per on van pujar per rescatar la Mare Santíssima i no li va passar res entre les flames." Segons Jesús Villezcas qui "la va salvar del foc va ser Patricio Domínguez que, aleshores, era sagristà". A la parròquia es conserven, com a prova, diaris de l'època emmarcats que constaten el sinistre.

La catàstrofe no va fer res més que renovar la fe i la perseverança de la feligresia. Es van formar comissions per buscar una solució, però es va haver d'esperar un any, ja que havia d'arribar un nou bisbe i la seu estava vacant. Segons Apolinar Sánchez, sagristà del nou santuari, "quan va venir el bisbe Fitzpatrick a oficiar una missa al santuari, el dia 23 d'octubre, que era la data en què es complia un any de l'incendi, no vaig veure que tingués gaire interès pel santuari, ja que just després d'acabar la missa se'n va anar. Crec que això és perquè encara no feia 5 mesos que estava a la diòcesi".⁹

Però les comissions "anaven i venien de parlar amb el bisbe Juan José Fitzpatrick, fins que la saviesa de Déu penetra en el senyor bisbe de la diòcesi de Brownsville i decideix separar la parròquia del santuari; de la parròquia en va néixer el Santuari i cadascun amb la seva pròpia identitat, però és un misteri compartit". La senyora Elba posa èmfasi en la separació, perquè va ser un naixement.

És curiós que la senyora Elba parli d'*identitat*, però en una altra part de l'entrevista ho explica a la seva manera: "amb les flames tingué lloc alguna cosa així com un part per a mi, i de la parròquia en va néixer el santuari." Aquest naixement fa referència a un mite de fundació. Ja no es tracta d'una verge mexicana que fa referència a l'origen dels immigrants. Ara, la Verge de San Juan Texas confereix identitat pròpia a la comunitat i a les riuades de pelegrins i peegrines. Segons Miguel Hernández (2000) "la religió s'ha convertit en un marc de referència per processar identitats".

De fet, es tractava d'una separació administrativa, però que va donar molta importància al santuari. La parròquia atén la feligresia que viu a l'indret i s'hi celebren casaments, confirmacions, etc. El santuari atén el pelegrinatge i té una funció i un públic diferents. D'aquí ve que la decisió del bisbe fos sàvia o fins i tot miraculosa. La separació formal va donar al nou santuari nom i personalitat a la localitat. Ara San Juan Texas té una referència directa amb la Verge de San Juan de los Lagos i no amb San Juan Bautista, que es va quedar com a patró de la parròquia que porta el seu nom.

Els plans de la construcció del nou santuari van passar de la parròquia al bisbat i l'assumpte va anar prenent importància. El cost inicial es va pagar amb l'assegurança que tenia el primer santuari i la resta van ser aportacions per part del col·lectiu de fidels i inversions per part del bisbat.

El santuari de San Juan Texas és impressionant. És una construcció moderna, amb un altar major imponent, tot de fusta, dissenyat en forma de llampes que emanen del centre on hi ha la diminuta, triangular i miraculosa imatge de la Verge de San Juan de los Lagos. El santuari és de tal magnitud que pot acollir més de 3.000 persones. Els diumenges i els dies festius un *mariachi* que ve de Monterrey participa a la missa.

A més, hi ha un asil, un hotel de 90 habitacions per allotjar el pelegrinatge, una botiga d'articles religiosos i setmanalment es publica un butlletí amb informació sobre els horaris, els calendaris i altres activitats del santuari. Tota l'administració del santuari va a càrrec dels pares oblats, que tenen una llarga presència i trajectòria en la regió.

Segons diferents indicadors, la participació del pelegrinatge és creixent i notable. Per exemple, Apolinar Sánchez informa que les habitacions de l'hotel s'omplen fàcilment, sobretot els caps de setmana i durant les vacances. Per altra banda, el consum de ciris ha augmentat considerablement. Un diumenge de l'any 1978 se'n recollien aproximadament 200 caixes. Pel que fa al consum d'hòsties, un indicador de participació que va més enllà de l'assistència, es constata que és notable. Segons la senyora Elba, el mes d'agost de 1991, el consum d'hòsties s'havia triplicat. Cada setmana es consumien entre sis i set mil hòsties; la seva interpretació és que: "potser hi van anar de vacances, potser hi van venir els soldats o potser moltes famílies hi van anar a agrair alguna cosa al Senyor i a la Santíssima Verge, o simplement perquè el Senyor fa miracles a través de la seva Mare Santíssima."

Sigui com sigui, el santuari de San Juan Texas és pròpiament el primer santuari del poble mexicà als Estats Units.¹⁰ Hi ha moltes esglésies en honor a la Verge de Guadalupe i altres sants i verges, però cap no té les característiques d'un santuari on arribin constantment pelegrins i peegrines.

No obstant això, la pràctica del pelegrinatge és

---

5. Les cartes a la Verge de San Juan Texas, constitueixen un cabal documental incommensurable sobre la religiositat popular i la problemàtica de la població mexicana als Estats Units.

6. Entrevista amb Jesús Villezcas, 1993.

7. *Ibidem*.

8. Entrevista amb Elba Reyna, 1993. Segons sembla, el Santuari de la Verge de San Juan Texas, és un punt de referència fonamental per als joves soldats d'origen mexicà que han d'anar a les diverses i recurrents guerres que organitza l'imperi. En una sala on es pengen diferents tipus d'exvots contemporanis, hi destaquen les fotografies de soldats que s'encomanen a la Verge abans d'anar al front o que hi tornen per donar-li les gràcies.

9. Entrevista amb Apolinar Sánchez, 1993.

10. Rodolfo Morán (2000) indica, amb termes generals, que el "moviment espacial dels mexicans va contribuir a l'establiment del santuari al llarg de la ruta migratòria". De fet, hi ha nombroses capelles i esglésies freqüentades per immigrants mexicans. Però el cas de San Juan Texas sembla que és l'únic si es parla en termes precisos del que significa santuari.

molt diferent, ja que es fa en qualsevol època de l'any i no el dia o dies de festa com sol passar a Mèxic. Pel que fa això, Juan Apolinar comenta: "aquí es fa una missa i festa el 2 de febrer, però no es pot comparar amb com es fa a Mèxic."

El santuari i la marededéu han adquirit la seva pròpia personalitat i fisonomia. Les pràctiques es renoven i es reforcen, però al mateix temps es creen i recreen noves tradicions. El pelegrinatge a peu de les riuades de *sanjuaneros* i *sanjuaneras* que van a visitar la Verge ha quedat enrere. Tampoc no es col·loquen retaules a l'estil tradicional, tan reconeguts en el cas de San Juan de los Lagos (Durand i Massey, 2000). Allà s'ha desenvolupat la tradició de les cartes i dels donatius. A San Juan Texas hi ha un lloc on la comunitat de fidels pot deixar les ofrenes i els exvots, que en la seva majoria són peces de roba, cartes i fotografies, entre les quals cal destacar les emmarcades de soldats mexicanoamericans que van o tornen del front. Sembla ser que els soldats d'origen mexicà han trobat a San Juan Texas un santuari on anar a demanar favors i tornar-hi per donar-ne les gràcies.

San Juan Texas s'ha convertit en una peça clau en el procés de socialització religiosa de les noves generacions. Ja no només es tracta de recuperar tradicions, sinó que s'està construint un nou model de pràctica religiosa que reprèn coses del passat però no està subjecte a la tradició i que té la força i la llibertat suficients per iniciar nous processos. En aquest sentit, San Juan Texas pot convertir-se en un veritable laboratori per a l'anàlisi d'un "espai de socialització religiosa", un aspecte que Olga Odgers (a la premsa) ha estudiat en altres contextos.

El santuari de San Juan Texas, posa en qüestió els temors de l'església oficial davant la migració, un assumpte que ja havia estat constatat per Miguel Hernández (a la premsa) amb diverses enquestes a immigrants. El poble mexicà als Estats Units no només continua fidel a les seves creences, sinó que a més, la seva fe i pràctica religiosa és tan forta que pot posar en marxa processos d'evangelització a terres estranyes, sempre que s'entengui com a evangelització el fet de portar la doctrina, les imatges i les tradicions a terra d'infli-

dels o com a mínim de dissidents, reformistes o protestants.

Sigui com sigui, segons alguns bisbes nord-americans, com el difunt cardenal O'Conors de Nova York, aquesta població és com un ferment que pot impulsar i consolidar el desenvolupament de l'església catòlica als Estats Units, d'aquí que estiguin molt preocupats per donar-los l'atenció que es mereixen.

Conclusions

A la tradició catòlica la categoria de santuari es confereix a un lloc de culte tradicional que *a posteriori* és reconegut per la jerarquia eclesiàstica. El santuari fa referència a una imatge central que la comunitat de fidels ha convertit en miraculosa. En situacions especials és la jerarquia qui fomenta la formació d'un santuari, com l'exemple recent del santuari dels Màrtirs al Cerro del Tesoro, Guadalajara. En aquest cas, no hi ha una devoció, però l'església reprèn la tradició popular per als seus propis objectius: fomentar i elevar el rang d'una devoció al nivell de santuari.

En el cas de San Juan Texas, la construcció social del santuari va a càrrec de la gent que porta la imatge, la fa famosa per mitjà de la difusió dels seus miracles i dels programes de ràdio i finalment, després de diverses dècades, es confirma per part de la jerarquia que la recolza i que li dona suport administratiu.

La Verge de San Juan Texas està vivint un complex procés d'independència de l'originària de San Juan de los Lagos. Tothom coneix el seu origen, però de mica en mica ha anat creant la seva pròpia identitat texana. Ja no és una verge oriünda de Los Altos de Jalisco, sinó que s'està convertint en una Verge mexicanoamericana. No té la tradició centenària de la primera, però ja té la seva pròpia història, amb fets rellevants i espectaculars que li confereixen una identitat pròpia, diferent.

El seu origen comença a embolcallar-se amb la boira del mite, la seva arribada està reforçada amb miracles i esdeveniments portentosos; els incrèduls sacerdots i bisbes han hagut d'abaixar

el cap davant l'evidència; cada pelegrí o pelegrina que arriba reforça la seva identitat i el seu poder; els nombres també parlen per si sols, el consum d'hòsties i ciris són proves irrefutables de la fama del santuari.

Per a la fe popular les coincidències no s'expliquen per si soles, formen part de l'entrellat religiós que les reinterpreta com a miracle. La vida està regida per un ésser suprem que es filtra per les esclotxes del que és quotidià i fa miraculós qualsevol esdeveniment: un accident, un canvi d'opinió, un incendi.

La història de la capella original, la construcció del primer santuari i l'edificació de l'edifici actual, segueix un patró tradicional en els grans santuaris que es distingeixen pel seu origen humil i per anar guanyant a poc a poc adeptes gràcies a la fe i a la devoció dels parroquians i feligresos. Així va passar amb l'ermita de la Verge de Guadalupe, la capella original de la Verge de Zapopan i tantes altres.

L'arquitectura i la litúrgia també donen suport a la construcció d'aquesta nova identitat. L'edifici del nou santuari de San Juan Texas respon als cànons americans, d'espais amplis i asèptics. Les aglomeracions estan controlades i canalitzades a l'estil americà, on hi ha serveis públics, estacionament i lloc adequats per donar cabuda a tot el pelegrinatge. El dia de la festa ha deixat de ser important. El més important és visitar la Verge, ara ja no importa el dia ni el mes, els ritmes s'acomoden a les vacances, no al calendari religiós. Es tracta d'un santuari fet a l'americana i amb arrels mexicanes.

Aquesta història ve al cas quan es commemora un any dels esdeveniments de l'11 de setembre del 2001. Paradoxalment, els tràgics esdeveniments de San Juan Texas han caigut en l'oblit i la premsa de l'època el va considerar com un acte de bogeria. En aquell temps no es va parlar de fanatisme, intolerància o terrorisme. Es va considerar com un fet aïllat, però no per això deixa de ser exemplar, primigeni.

El cas de Frank Alexander és un exemple més d'aquest tipus d'actes suïcides que comporten accions de terrorisme, que es fonamenten amb el fanatisme religiós i una barreja de racisme i nacionalisme extrems. Ahir, tal com avui, es com-

prova que la barreja explosiva del fonamentalisme religiós, el racisme i el nacionalisme, no té religió, no té raça, no té pàtria.

Bibliografia

- DÍAZ, Juan Antonio. *La ruta de los Santuarios en México*. CVS Publicaciones, 1994, pàg. 75-77
- DURAND, Jorge; MASSEY, Douglas S. *Milagros en la frontera: Retablos de migrantes mexicanos a Estados Unidos*. Mèxic: Colegio de San Luis, CIESAS, 2001.
- ESPINOSA RAFULL, Carmen [et al.] *La ruta de los Santuarios en México*. CVS Publicaciones, 1994, pàg. 55-57
- HERNÁNDEZ, Miguel. *Creyentes religiosos en movimiento. La interacción de búsquedas identitarias entre México y Norteamérica*. A: ANGUIANO, María Eugenia; HERNÁNDEZ Miguel (ed.) *Migración internacional, identidades cambiantes y retos disciplinarios*. Mèxic, El Colegio de Michoacán y El Colegio de la Frontera Norte, a la premsa.
- HERNÁNDEZ, Miguel. *Transgresores de fronteras: Estudios Jaliscienses [Guadalajara]* (febrer 2000), núm. 39, pàg 17-29.
- MORÁN, Rodolfo. *Representación religiosa de los mexicanos exiliados. Estudios Jaliscienses [Guadalajara]* (febrer 2000), núm. 39, pàg 5-16.
- ODGERS, Olga. *Migración y religión: el papel de la práctica religiosa en la socialización de los mexicanos de la región fronteriza del condado de San Diego*. A: ANGUIANO, María Eugenia; HERNÁNDEZ, Miguel (ed.) *Migración internacional, identidades cambiantes y retos disciplinarios y retos disciplinarios*. Mèxic: El Colegio de Michoacán i el Colegio de la Frontera Norte a la premsa.